

Фермант

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра гістології, цитології, ембріології та патологічної морфології з курсом судової медицини

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи
[Підпис]
Едуард БУРЯЧКІВСЬКИЙ
01 вересня 2025 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПАТОМОРФОЛОГІЯ»**

Рівень вищої освіти: другий (магістерський) СТН

Галузь знань: І «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення»

Спеціальність: І І «Стоматологія»

Освітньо-професійна програма: Стоматологія

2025

Програму складено на основі освітньо-професійної програми «Стоматологія», підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності І 1 «Стоматологія» галузі знань І «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення», затвердженою Вченою Радою ОНМедУ (протокол № 8 від 24 квітня 2025 року).

Розробники: к.мед.н., доц. Литвиненко М.В.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри гістології, цитології, ембріології та патологічної морфології з курсом судової медицини

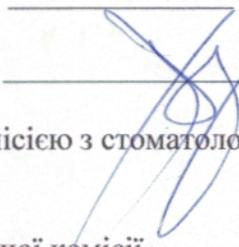
Протокол № 1 від 27.08.2025 р.

Завідувач кафедри

Варвара СИТНІКОВА

Погоджено із гарантом ОПП

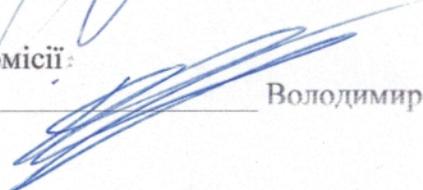
Анатолій ГУЛЮК

Схвалено предметною цикловою комісією з стоматологічних дисциплін ОНМедУ

Протокол № 1 від 28.08.2025 р.

Голова предметної циклової методичної комісії:

з стоматологічних дисциплін ОНМедУ

Володимир КРИКЛЯС

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № ___ від “___” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____

(підпис)

(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № ___ від “___” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____

(підпис)

(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

1. Опис навчальної дисципліни:

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Загальна кількість: Кредитів: 7,0 Годин: 210 Змістових модулів : 6	Галузь знань І «Охорона здоров'я» Спеціальність І 1 «Стоматологія» Рівень вищої освіти другий (магістерський)	<i>Денна форма навчання</i> <i>Обов'язкова дисципліна</i>
		<i>Рік підготовки: 2-3</i>
		<i>Семестри IV-V</i>
		<i>Лекції (18 год.)</i>
		<i>Семінарські (0 год.)</i>
		<i>Практичні (102 год.)</i>
		<i>Лабораторні (0 год.)</i>
		<i>Самостійна робота (90 год.)</i>
		<i>у т.ч. індивідуальні завдання</i> <i>Форма підсумкового контролю – іспит</i>

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ КОМПЕТЕНТНОСТІ, ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Мета: Опанування здобувачем вищої освіти знань та формування елементів професійних компетентностей в галузі патоморфології, та удосконалення навичок та компетентностей, набутих при вивченні попередніх дисциплін.

Завдання:

1. Формування вмінь та навичок з диференційної діагностики патологічних процесів, з використанням основних методів патоморфологічних досліджень.
2. Опанування вмінням трактувати етіологію, визначити патогез та патологічні зміни при захворюваннях на різних етапах їх розвитку (морфогенезу), структурних основ ускладнень та наслідків хвороби.
3. Удосконалення навичок інтерпретувати патологію клітини та обґрунтовувати клініко-морфологічні характеристики загальнопатологічних процесів, що обумовлюють прояви хвороб.
4. Удосконалення навичок визначати наслідки, що виникають внаслідок змін умов життя людини та під час лікування і проведення діагностичних маніпуляцій.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

• Загальних (ЗК):

- ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК 2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- ЗК 3. Здатність застосовувати знання у практичній діяльності.
- ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- ЗК 5. Здатність спілкуватися англійською мовою.
- ЗК 6. Навички використання інформаційних комунікаційних технологій.
- ЗК 7. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК 8. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.
- ЗК 9. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- ЗК 10. Здатність бути критичним і самокритичним.
- ЗК 11. Здатність працювати в команді.
- ЗК 12. Прагнення до збереження навколишнього середовища.

ЗК 13. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК 14. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗКЗ 15. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

- **Спеціальних (СК)**

СК 2. Спроможність інтерпретувати результат лабораторних та інструментальних досліджень.

СК 3. Здатність встановлювати попередній та клінічний діагноз захворювання.

СК 8. Здатність виконувати медичні маніпуляції.

СК 14. Здатність вести медичну документацію, в тому числі електронних форм

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН1. Виділяти та ідентифікувати провідні клінічні симптоми та синдроми. за стандартними методиками, використовуючи попередні дані анамнезу хворого (катамнезу померлого), дані огляду (матеріалу, органу, померлого), знання про людину, її органи та системи, встановлювати патологоанатомічний діагноз.

ПРН19. Виконувати медичні маніпуляції в умовах лікувального закладу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

Знати:

1. Терміни, які використовуються в курсі патоморфології та основні методи патологоанатомічного дослідження.

2. Поняття етіології, патогенезу, морфогенезу. патоморфозу, вчення про хворобу, нозологію, принципи класифікації хвороб.

3. Сутність та основні закономірності загальнопатологічних процесів.

4. Характерні зміни внутрішніх органів при найважливіших захворюваннях людини.

5. Мати спеціалізовані знання про структурне підґрунтя хвороб, знати стандартні методики проведення розтину та прижиттєвої діагностики хвороб.

6. Знати патогенез та патологічні зміни при хворобах на різних етапах їх розвитку (морфогенезу), структурних основ ускладнень та наслідків хвороби;

Вміти:

1. Описувати морфологічні (макроскопічні, мікроскопічні та ультраструктурні) зміни тканин і органів при типових патологічних процесах і хворобах .

2. На підставі описування робити висновок про характер патологічного процесу та його клінічні прояви.

3. Оцінювати результати розтину.

4. Оцінювати морфологічні зміни в біопсійному та секційному матеріалах.

5. Аналізувати морфологічні прояви хвороб.

6. Аналізувати структурне підґрунтя розвитку хвороб та їх клінічних проявів, структурних основ одужання, ускладнень та наслідків із подальшим використанням одержаних знань у практичній роботі лікаря.

7. Проводити диференційну діагностику між патологічними процесами.

3. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Введення. Морфологія ушкодження і загибелі клітин та тканин.

Тема 1. Вступ до патоморфології. Предмет і задачі патоморфології. Методи патоморфологічних досліджень. Основні етапи розвитку патоморфології. Морфологічні зміни клітин як відповідь на стресорне та токсичне пошкодження (паренхіматозні/клітинні дистрофії) Клітинні дистрофії: гіаліново-краплинна, гідропічна, жирова.

Патологічна анатомія як наука, область практичної медицини і учбовий предмет. Задачі патологічної анатомії. Рівні дослідження структурних основ хвороб. Матеріал (об'єкти) і методи патоморфологічних досліджень. Основні етапи розвитку патологічної анатомії. Внесок вітчизняних учених у розвиток світової патоморфології. Визначення поняття «дистрофія», причини дистрофії. Патогенез і механізми дистрофії. Класифікація дистрофії. Морфогенез і морфологія паренхіматозних (внутрішньоклітинних) білкових, жирових та вуглеводних дистрофій (ліпідозів). Елементи ультраструктурної патології клітини. Клітинно-матриксні взаємодії. Клітинні та позаклітинні механізми регуляції трофіки. Поняття про ультраструктурну патологію клітини. Пошкодження цитоплазматичної мембрани, мітохондрій, ендоплазматичного ретикулуму, апарату Гольджі, лізосом. Оборотні і необоротні пошкодження ядер. Пошкодження мітоза, причини, види.

Тема 2. Морфологічні зміни екстрацелюлярного матриксу (строми) як відповідь на пошкодження (стромально-судинні дистрофії). Патоморфологія позаклітинного накопичення складних білків (гіаліноз), жирів та вуглеводів. Виснаження організму.

Стромально-судинні (позаклітинні) білкові, вуглеводні дистрофії та жирових, різновиди, морфологія, механізми, причини, виходи.

Тема 3. Патоморфологія кумуляції продуктів порушеного метаболізму. Розлади обміну заліза й метаболізму гемоглобіногенних пігментів, Патоморфологічні прояви порушення утворення меланіну, обміну нуклеопротейдів та міді. Звапніння (кальциноз) тканин. Утворення каменів.

Визначення змішаної дистрофії, класифікація. Класифікація гемоглобіногенних пігментів. Види порушень їх обміну. Порушення обміну ліпідогенних пігментів. Порушення обміну нуклеопротейдів. Порушення обміну кальцію, види кальциноза, його причини і морфологія.

Тема 4. Некроз-визначення, терміни і фази розвитку, наслідки. Клініко-морфологічні форми некрозу. Патологічна анатомія поліорганної недостатності. Основи Танатологія. Смерть, механізми, ознаки. Біологічні, медичні, соціальні аспекти внаслідок хронічного невиліковного захворювання. Поняття танатогенеза. Структурні механізми припинення діяльності життєво важливих органів при природному перебігу хвороби. Ускладнення припинення роботи серця, легенів, головного мозку, нирок, печінки.

Визначення некрозу, його причини, види, залежно від механізму дії патогенного чинника. Морфологічні ознаки некрозу. Ранні морфологічні і гістохімічні зміни. Морфологічні ознаки некрозу в ядрах. Морфологічні ознаки некрозу в цитоплазмі і міжклітинній речовині. Клініко-морфологічні форми некрозу. Коагуляційний некроз, причини розвитку, різновиду, мікро- макроскопічні зміни в ділянках некрозу. Ферментний і неферментний жировий некроз, локалізація, причини. Гангрена, визначення, класифікація. Суха та волога гангрена, локалізація, макроскопічні зміни некротизованої тканини. Пролежень, особливості розвитку, локалізація. Коліквацийний (вологий) некроз, місце локалізації, макро- мікроскопічні зміни. Виходи некрозу. Апоптоз, визначення, морфологічні прояви апоптоза. Вплив зовнішніх чинників на регуляцію апоптоза. Категорії автономного апоптоза. Ознаки загальної смерті, механізми і терміни їх розвитку.

Тема 5. Практичні навички: розділ Введення. Морфологія ушкодження і загибель клітин та тканин.

Відпрацювання практичних навичок.

Змістовий модуль 2.

Розлади крово-та лімфообігу. Порушення гемостазу. Запалення.

Тема 6. Гострі системні розлади кровообігу (гостра коронарна недостатність, шок) та системні розлади кровообігу при хронічній серцевій недостатності та їх наслідки. Регіональні

розлади кровообігу (гіперемія, ішемія, плазморагія, кровотеча та крововилив). Порушення утворення й обігу лімфи.

Різновиди загального артеріального повнокров'я. Місцеве артеріальне повнокров'я, види, причини, морфологія. Патоморфологія, наслідки стазу. Загальне венозне повнокров'я, види, причини розвитку, зміни в легенях і печінці при хронічному венозному повнокров'ї. Загущення крові, причини, морфологічні зміни в органах. Розрідження крові, причини, значення. Кровотеча, визначення, причини розвитку, класифікація. Крововилив, види, морфологія. Шок, визначення, класифікація. Стадії розвитку шоку, морфологічні зміни. Інфаркт, визначення, причини. Види інфарктів. Механізми розвитку і морфологічні зміни в зоні інфаркту. Порушення лімфообращення, причини, класифікація. Гостра і хронічна місцева лімфедема. Морфологія гострої і хронічної загальної лімфедери.

Тема 7. Порушення гемостазу: геморагічний синдром, тромбоз, ДВЗ-синдром. Емболія. Тромбоемболія легеневої артерії, танатогенез.

Тромбоз, визначення, причини і механізми тромбоутворення. Морфологія і види тромбів. Сприятливі і несприятливі виходи тромбозу. Визначення та стадії ДВЗ синдрому, причини виникнення. Визначення емболії, види емболів. Шляхи пересування емболів. Морфологія тромбоемболії легеневої артерії і судин великого круга кровообігу. Порушення іонно-осмотичного і водного балансу. Загальне уявлення про набряк, склад тканинної рідини, класифікація, локалізація накопичення рідини. Місцевий набряк, його регуляція, механізм розвитку, види. Загальний набряк, його різновиди і механізми виникнення. Зневоднення організму, механізми розвитку, ступені зневоднення.

Тема 8. Запалення: причини, морфогенез. Патоморфологія ексудативного запалення.

Визначення запалення, етіологія. Морфологічні ознаки запалення. Морфологічні зміни при альтерації, ексудації і проліферації. Класифікація запалення по морфології, перебігу залежно від реактивності організму. Форми ексудативного запалення.

Тема 9. Проліферативне (продуктивне) запалення: з утворенням загострених кондилом, навколо тварин-паразитів, проміжне продуктивне запалення, гранульоматозне запалення. Специфічне проліферативне запалення.

Загальна характеристика продуктивного запалення, класифікація, виходи. Проміжне (інтерстиціальне) запалення, морфологія, виход. Гранулематозне запалення, визначення гранулеми, етіологія, стадії гранулеми. Продуктивне запалення з утворенням поліпів і загострених кондилом; локалізація, етіологія, наслідки.

Тема 10. Практичні навички: розділ Порушення крово- та лімфообігу. Запалення.

Відпрацювання практичних навичок.

Змістовий модуль 3.

Патологія імунної системи. Регенерація. Компенсаторно-приспосувальні процеси. Пухлини.

Тема 11. Молекулярно-патоморфологічні основи імунної відповіді. Імунна система у пренатальний і постнатальний період. Патологія імунних процесів: амілоїдоз, реакції гіперчутливості, реакція відторгнення трансплантату. Імунна недостатність. Аутоімунні хвороби.

Первинні та вторинні органи імуногенезу, їх роль в розвитку імунних реакцій.

Типи імунних реакцій. Визначення імунопатологічних процесів, класифікація. Порушення імуногенезу, пов'язані з патологією тимусу і патологією периферичної лімфоїдної тканини. Механізми розвитку реакцій гіперчутливості негайного і сповільненого типу. Класифікація реакцій гіперчутливості. Морфологічна характеристика реакції гіперчутливості сповільненого типу (ГСТ) і гіперчутливості негайного типу (ГНТ). Морфологічна характеристика реакції відторгнення трансплантата. Визначення і класифікація аутоімунних захворювань.

Класифікація імунодефіцитних станів. Класифікація первинних імунодефіцитних синдромів. Комбіновані імунодефіцитні синдроми, види, стан органів імуногенезу, клінічні прояви. Синдроми недостатності клітинного та гуморального імунітету, стан органів імуногенезу, клінічні прояви. Причини розвитку вторинних імунодефіцитних станів.

Тема 12. Регенерація. Структурні основи фізіологічної адаптації органів і клітин. Морфологія процесів акомодатії клітин. Компенсаторно-приспосувальні процеси.

Визначення регенерації, класифікація. Регуляція і фази регенераторного процесу. Характеристика фізіологічної регенерації. Види репаративної регенерації. Характеристика повної та неповної регенерації. Патологічна регенерація, умови виникнення, види. Види загоєння ран. Загоєння ран первинним і вторинним натягненням. Поняття компенсації і пристосування. Стадії компенсаторного процесу. Прояви пристосовних процесів. Гіпертрофія і гіперплазія, визначення, класифікація. Атрофія, визначення, класифікація. Визначення організації, інкапсуляції, цирозу та склерозу, морфологія. Метаплазія і дисплазія, визначення, морфологічна характеристика. Ступені дисплазії.

Тема 13. Онкогенез. Анатоми-мікроскопічні особливості та види росту доброякісних і злоякісних пухлин. Морфологічна характеристика основних етапів розвитку злоякісних пухлин. Клініко-морфологічна номенклатура пухлин. Пухлини з епітелію: доброякісні органонеспецифічні епітеліальні пухлини, рак (особливості розвитку, метастазування, гістологічні форми).

Номенклатура пухлин з епітелію. Морфологічні особливості пухлин з епітелію без специфічної локалізації. Доброякісні і злоякісні пухлини з покривного епітелію. Морфологічні особливості епітеліальних пухлин окремих органів. Доброякісні пухлини шлунку і кишечника з ентохромафінних клітин Кульчицького. Органоспецифічні пухлини щитовидної залози, нирок, шкіри: доброякісні і злоякісні. Доброякісні і злоякісні пухлини матки, види, морфологія. Пухлини слинних залоз і ротової порожнини.

Тема 14. Доброякісні та злоякісні неепітеліальні (мезенхімні) пухлини. Саркома: особливості розвитку й метастазування. Пухлини фібробластичного, міофібробластичного та фіброгістіоцитарного генезу. Пухлини з жирової та м'язової тканини, пухлини з судин.

Пухлини, визначення, сучасні теорії канцерогенезу. Морфогенез пухлини, морфогенетичні варіанти виникнення пухлини. Будова пухлини. Види росту пухлин. Атипізм пухлини, визначення, види. Морфологічна характеристика тканинного і клітинного атипізму. Передпухлинні (передракові) стани і зміни, морфологія. Метастазування: види, закономірності, механізми. Рецидив, визначення. Сучасна класифікація пухлин. Морфологічні особливості доброякісних пухлин. Морфологічні особливості злоякісних пухлин. Загальна характеристика і номенклатура пухлин з тканин, які походять з мезенхіми.

Тема 15. Номенклатура та морфологічні особливості пухлин, що походять із меланінутворюючої тканини.

Меланома, класифікація. Невуси.

Тема 16. Номенклатура і морфологічні особливості пухлин нервової системи.

Невуси. Класифікація і морфологічні особливості пухлин центральної нервової системи. Доброякісні нейроектодермальні пухлини. Низькодиференційовані і ембріональні нейроектодермальні пухлини. Доброякісні і злоякісні пухлини мозкових оболонок. Зрілі і незрілі пухлини периферичних нервів. Доброякісні і злоякісні пухлини симпатичних гангліїв.

Тема 17. Анемії. Тромбоцитопатії.

Визначення, класифікація та морфологічна характеристика анемій. Визначення, класифікація, морфологічна характеристика тромбоцитопеній та тромбоцитопатій. Класифікація, морфологічна характеристика коагулопатій.

Тема 18. Пухлини гемопоетичної та лімфопроліферативної тканини.

Визначення, класифікація, загальна морфологічна характеристика лейкозів. Види, стадії перебігу, морфологічна характеристика гострого лейкоза. Види, стадії перебігу, морфологічна характеристика хронічного лейкоза. Патогістологічні типи, морфологічна характеристика хвороби Ходжкина, причини смерті. Загальна характеристика, класифікація, морфологічні прояви та прогноз неходжкинських лімфом.

Тема 19. Практичні навички: розділи Імунопатологічні процеси. Регенерація, процеси адаптації та компенсації. Пухлини.

Відпрацювання практичних навичок.

Змістовий модуль 4.

Хвороби серцево-судинної системи. Хвороби нервової системи.

Тема 20. Атеросклероз та артеріосклероз. Ішемічна хвороба серця.

Визначення атеросклерозу, фактори ризику, сучасні теорії. Морфогенез макроскопічних змін при атеросклерозі. Морфогенез мікроскопічних змін при атеросклерозі. Клініко-морфологічні форми атеросклерозу, органи ураження при атеросклерозі. Визначення, фактори ризику, зв'язок ішемічної хвороби серця з атеросклерозом і гіпертензією. Морфологія гострого, рецидивуючого та повторного інфаркту міокарда. Наслідки, ускладнення, причини смерті при інфаркті міокарда. Морфологічна характеристика, ускладнення, причини смерті при хронічній ішемічній хворобі серця.

Тема 21. Гіпертензія та артеріосклероз. Гіпертонічна хвороба та симптоматичні артеріальні гіпертензії.

Гіпертонічна хвороба: визначення, фактори ризику. Морфологічні зміни в судинах, серці, зміни в органах при гіпертонічній хворобі.

Тема 22. Церебро-васкулярна хвороба. Хвороба Альцгеймера. Розсіяний склероз. Боковий аміотрофічний склероз. Постреанімаційна енцефалопатія. Хвороби периферійної нервової системи.

Загальна характеристика, класифікація, фонові захворювання і фактори ризику церебро-васкулярної хвороби. Інфаркт (ішемічний інсульт) головного мозку: морфологічна характеристика. Морфологічна характеристика, наслідки геморагічного інсульту. Морфологічна характеристика, ускладнення спонтанного внутрішньочерепного крововиливу. Морфологічна характеристика, ускладнення спонтанного субарахноїдального крововиливу. Морфологічна характеристика, ускладнення хвороби Альцгеймера. Морфологічна характеристика, ускладнення розсіяного склерозу. Морфологічна характеристика, ускладнення бокового аміотрофічного склерозу. Морфологічна характеристика, ускладнення постреанімаційної енцефалопатії. Морфологічна характеристика, ускладнення хвороб периферійної нервової системи.

Тема 23. Системні захворювання сполучної тканини з аутоімунізацією: ревматизм, системний червоний вовчак, ревматоїдний артрит системна склеродермія, дерматоміозит, хвороба Бехтерева. Хвороби ендокарда та міокарда.

Загальна характеристика системних хвороб сполучної тканини: порушення імунного гомеостазу і системна прогресуюча дезорганізація сполучної тканини при ревматичних хворобах. Морфологія хвороби Бехтерева. Морфогенез, патоморфологія, ускладнення та причини смерті при системному червоному вовчаку. Патологічна анатомія, вісцеральні прояви, ускладнення, причини смерті при системній склеродермії. Патологічна анатомія дерматоміозиту. Ускладнення, причини смерті. Кардіоміопатії, ендокардит Леффлера, ідіопатичний міокардит, набуті вади серця. Системні васкуліти. Патоморфологія системних васкулітів: неспецифічного аортоартеріїта, вузликowego периартеріїта, гранульоматоза Вегенера, облітеруючого тромбангіїта. Патологічна анатомія набутих вад серця. Патологічна анатомія набутих (вторинних) кардіоміопатій.

Тема. 24. Практичні навички: розділ Хвороби серцево-судинної системи. Хвороби нервової системи.

Відпрацювання практичних навичок.

Змістовий модуль 5.

Хвороби органів дихання. Хвороби органів травлення. Хвороби ендокринної системи.

Хвороби сечо-статевої системи. Хвороби кістково-м'язової системи. Хвороби вагітності та післяпологового періоду. Хвороби пре- та перинатального періоду. Патоморфологія гіпо- та авітамінозів. Хвороби, що викликані діяльністю людини та впливом зовнішнього середовища

Тема 25. Захворювання органів дихання.

Морфологічна характеристика гострих бронхітів. Сучасна класифікація пневмоній. Морфологічна характеристика та ускладнення гострої осередкової пневмонії. Морфологічна характеристика та ускладнення лobarної пневмонії. Морфологічна характеристика та ускладнення гострої інтерстиційної пневмонії. Морфологічна характеристика гострих деструктивних процесів легень. Визначення та класифікація хронічних неспецифічних захворювань органів дихання.

Морфологічна характеристика та ускладнення хронічного бронхіту. Морфологічна характеристика хронічної обструктивної емфіземи. Морфологічна характеристика та ускладнення бронхоектатичної хвороби. Морфологічна характеристика та ускладнення бронхіальної астми. Морфологічна характеристика ідіопатичного легеневого фіброзу. Пухлини органів дихання. Морфологічна характеристика раку легень.

Тема 26. Хвороби стравоходу, шлунка та кишок.

Хвороби стравоходу: морфологічна характеристика. Морфологічна характеристика хронічного гастрита. Патоморфологія виразкової хвороби. Ускладнення виразкової хвороби. Патоморфологія неспецифічного виразкового коліта. Патоморфологія хвороби Крона. Клініко-морфологічні форми апендицита. Ускладнення апендицита. Пухлини шлунково-кишкового тракту. Рак шлунка. Макроскопічні і гістологічні форми. Особливості метастазування. Пухлини кишки. Пухлини підшлункової залози, морфологічна характеристика. Пухлини печінки. Рак печінки, морфологічна характеристика. Перітоніти, спайкова хвороба. Визначення. Класифікація, морфологічні ознаки.

Тема 27. Хвороби печінки, жовчовивідної системи та підшлункової залози.

Морфологічна характеристика, прогноз жирового гепатоза. Визначення, морфологічна характеристика, прогноз токсичної дистрофії печінки. Морфогенез, форми, морфологічна характеристика гострого гепатита. Морфологічна характеристика хронічного гепатита, ступінь активності та хронізації. Морфологічна характеристика найважливіших типів цирозу. Патоморфологія жовчно-кам'яної хвороби. Патоморфологія гострого та хронічного холецистита. Морфологічна характеристика, ускладнення гострого та хронічного панкреатита. Пухлини печінки.

Тема 28. Хвороби нирок.

Сучасна клініко-морфологічна класифікація хвороб нирок. Хронічний гломерулонефрит: морфологічна характеристика, наслідки. Класифікація, морфологічні прояви ідіопатичного нефротичного синдрому. Морфологічні прояви мембранозної нефропатії. Морфологічна характеристика, прогноз некротичного нефрозу, тубулоінтерстиційного нефриту, гострого та хронічного пієлонефриту. Морфогенез та морфологічна характеристика нефролітіазу, наслідки Хронічна ниркова недостатність. Нефросклероз.

Тема 29. Гіпоталамо-гіпофізарні порушення. Патологія надниркових залоз. Патологія щитоподібної залози. Патологія ендокринного апарату підшлункової залози.

Морфологічна характеристика, ускладнення та причини смерті при хворобі Іценко-Кушинга. Морфологічна характеристика, ускладнення акромегалії. Морфологічна характеристика нецукрового діабету. Морфологічна характеристика цукрового діабету. Ускладнення цукрового діабету: морфологічна характеристика діабетичної макро- та мікроангіопатії. Мультинодулярний зоб. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки. Хвороба Грейвса: морфологічні особливості щитовидної залози, вісцеральні прояви. Гіпотиреозидизм. Кретинізм. Мікседема. Морфологічна характеристика. Визначення, патоморфологія тиреоїдита Хашимото. Первинна хронічна недостатність коркової речовини наднирників (хвороба Адисона): морфологічні прояви. Синдром Уотерхауза-Фридеріксена: морфологічні прояви.

Тема 30. Патологія жіночої та чоловічої статеві системи. Захворювання молочної залози.

Морфологічні прояви запальних захворювань ендометрія та міометрія. Морфологічні прояви передракових процесів та пухлин ендометрія та міометрія. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки запальних захворювань молочних залоз. Морфологічна характеристика фіброзно-кістозних змін молочних залоз. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки доброякісної нодулярної гіперплазії передміхурової залози. Морфологічна характеристика запальних захворюванні яєчок.

Тема 31. Патологія вагітності, післяпологового періоду і плаценти.

Класифікація, морфологічна характеристика ОРН-гестозів. Класифікація, морфологічна характеристика та прогноз трофобластичної хвороби. Морфологічні прояви, вплив на плід і організм жінки, наслідки інфекційних процесів в плаценті. Морфологічні прояви порушень кровообігу в плаценті. Морфологічна характеристика, прогноз затримки внутрішньоутробного розвитку плоду. Морфологічна характеристика внутрішньоутробних інфекцій плоду. Морфологічна характеристика гемолітичної хвороби немовлят. Морфологічна характеристика геморагічної хвороби немовлят. Морфологічна характеристика, ускладнення пневмопатій. Морфологічна характеристика, наслідки

неінфекційних фетопатій: діабетичної та алкогольної фетопатії. Класифікація та морфологія уроджених вад розвитку. Асфіксія новонароджених. Пологова травма. Морфологічна характеристика, наслідки асфіксії. Пологова травма: класифікація та морфологія. Класифікація, морфологічна діагностика, ускладнення і наслідки ектопічної вагітності.

Тема 32. Практичні навички: розділ Хвороби органів дихання. Хвороби органів травлення. Хвороби ендокринної системи. Хвороби сечо-статевої системи. Хвороби кістково-м'язової системи. Хвороби вагітності та післяпологового періоду. Хвороби пре- та перинатального періоду. Патоморфологія гіпо- та авітамінозів. Хвороби, що викликані діяльністю людини та впливом зовнішнього середовища.

Відпрацювання практичних навичок.

Змістовий модуль 6.

Тема 33. Захворювання твердих тканин зуба (карієс, некаріозні ураження), пульпіт, періодонтит, періостит, остеомієліт щелепних кісток.

Патологічна анатомія карієсу. Клініко-морфологічні стадії карієсу. Некаріозні пошкодження твердих тканин зуба. Клініко-морфологічна характеристика патологічних станів пульпи і періапікальних тканин зуба. Клініко-морфологічна характеристика реактивних змін пульпи. Клініко-морфологічна характеристика гострого та хронічного пульпіту. Періодонтит. Морфогенез та морфологічні прояви пародонтиту.

Тема 34. Хвороби пародонту, запальні захворювання губ, язика, ясен, слизової оболонки рота.

Патологічна анатомія гінгівіту. Морфологічні форми гінгівіту. Зубні відкладення. Патологічна анатомія пародонтиту. Пародонтоз, морфогенез та морфологічні прояви. Ідіопатичний прогресуючий пародонтоліз. Запальні хвороби щелеп. Морфогенетичні прояви. Ускладнення та наслідки. Кісти щелепних кісток. Хвороби губ, язика, м'яких тканин ротової порожнини. Вади розвитку обличчя, шиї та органів ротової порожнини. Морфологічні особливості вад обличчя, шиї та органів ротової порожнини.

Тема 35. Захворювання слинних залоз - клініко-морфологічні особливості слинних залоз запальні захворювання, аутоімунні захворювання, слинокам'яна хвороба, пухлини та пухлиноподібні захворювання слинних залоз.

Хвороби слинних залоз. Сіалоаденіт. Слинокам'яна хвороба. Кісти залоз.

Тема 36. Пухлини та пухлиноподібні процеси органів порожнини рота та щелепних кісток: одонтогенні та неодонтогенні пухлини, папілома, рак органів порожнини рота, передракові зміни (лейкоплакія), неепітеліальні пухлини, пухлини щелепних кісток (остеобластокластома, остеома, остеосаркома, фіброзна дисплазія, херувізм), щелепні кісти (фолікулярна кіста, кератокіста, кіста прорізування). Передпухлинні зміни та пухлини губ, язика, м'яких тканин ротової порожнини.

Пародонтоми. Пухлиноподібні захворювання щелеп. Неодонтогенні та одонтогенні пухлини щелепних кісток. Пухлиноподібні захворювання слинних залоз. Пухлиноподібні захворювання губ, язика, м'яких тканин ротової порожнини.

Тема 37. Практичні навички: Стоматологічна патологія (Підрозділи Захворювання твердих тканин зуба. Хвороби пародонту, запальні захворювання губ, язика, ясен, слизової оболонки рота. Вади розвитку обличчя, шиї та органів ротової порожнини. Захворювання слинних залоз - клініко-морфологічні особливості слинних залоз запальні захворювання, аутоімунні захворювання, слинокам'яна хвороба, пухлини та пухлиноподібні захворювання слинних залоз. Пухлини та пухлиноподібні процеси органів порожнини рота та щелепних кісток. Клініко-морфологічні особливості органів зубощелепної системи та ротової порожнини. Стоматологічні прояви інших захворювань.

Відпрацювання практичних навичок.

Змістовий модуль 7.

Патоморфологія інфекційних захворювань.

Тема 38. Загальні поняття інфекційної патології людини. Класифікація інфекційних хвороб. Кишкові інфекційні хвороби. Карантинні інфекції.

Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при бактеріальній дизентерії. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при черевному тифі, сальмонельозі. Карантинні інфекції. Холера: клініко-морфологічні форми, ускладнення, причини смерті. Чума: клініко-морфологічні форми, ускладнення, причини смерті.

Тема 39. Вірусні повітряно-краплинні інфекції. Коронавірусна хвороба. ВІЛ-інфекція та СНІД. Сказ.

Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при респіраторних вірусних інфекціях, коронавірусній хворобі, ВІЛ-інфекції, сказі. Рікетсиози. Пріонові інфекції. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при висипному тифі. Морфологічна характеристика, ускладнення прионових уражень ЦНС. Морфологічна характеристика, ускладнення, причини смерті при СНІДі.

Тема 40. Інфекції дитячого віку.

Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при скарлатині. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при дифтерії. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при коклюші.

Тема 41. Туберкульоз.

Тканинні реакції при туберкульозі. Патологічна анатомія первинного туберкульозного комплексу. Морфологія прогресування первинного туберкульозу. Патологічна анатомія хронічного перебігу первинного туберкульозу. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при гематогенному туберкульозі з переважним ураженням легенів. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при вторинному туберкульозі. Сучасний патоморфоз туберкульозу

Тема 42. Сепсис. Сифіліс.

Клініко-анатомічні форми сепсису: септицемія, септикопемія, септичний (інфекційний) ендокардит. Патоморфологія уродженого сифіліса. Патоморфологія набутого сифіліса. Хвороби, збудниками яких є найпростіші, гельмінти. Мікози. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при захворюваннях, спричинених найпростішими: малярії, балантидіазі, амебіазі. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при захворюваннях, спричинених гельмінтами: трихінельозі, ехінококозі, цистицеркозі, опісторхозі, шистосомозі.

Тема 43. Практичні навички: розділ Патоморфологія інфекційних захворювань.

Відпрацювання практичних навичок.

Тема 44. Тестовий контроль знань. Огляд і опис мікро-та макропрепаратів. Підготовка до іспиту.

4. Структура навчальної дисципліни :

Назви тем	Кількість годин			
	Усього	у тому числі		
		лекції	практик и	СРС
Змістовий модуль 1.				
Введення. Морфологія ушкодження і загибелі клітин та тканин.				
Тема 1. Вступ до патоморфології. Предмет і завдання патоморфології. Методи патологоанатомічної діагностики. Основні етапи розвитку патоморфології. Морфологічні зміни клітин як відповідь на стресорне та токсичне пошкодження (паренхіматозні/клітинні дистрофії) Клітинні дистрофії: гіаліново-краплинна, гідропічна, жирова.	4	2	2	
Тема 2. Морфологічні зміни екстрацелюлярного матриксу (строми) як відповідь на пошкодження	2		2	

(стромально-судинні дистрофії). Патоморфологія позаклітинного накопичення складних білків (гіаліноз), жирів та вуглеводів. Виснаження організму.				
Тема 3. Патоморфологія кумуляції продуктів порушеного метаболізму. Розлади обміну заліза й метаболізму гемоглобіногенних пігментів, Патоморфологічні прояви порушення утворення меланіну, обміну нуклеопротейдів та міді. Звапніння (кальциноз) тканин. Утворення каменів.	2		2	
Тема 4. Некроз-визначення, терміни і фази розвитку, наслідки. Клініко-морфологічні форми некрозу. Патологічна анатомія поліорганної недостатності. Основи Танатологія. Смерть, механізми, ознаки. Біологічні, медичні, соціальні аспекти внаслідок хронічного невиліковного захворювання. Поняття танатогенеза. Структурні механізми припинення діяльності життєво важливих органів при природному перебігу хвороби. Ускладнення припинення роботи серця, легенів, головного мозку, нирок, печінки.	4	2	2	
Тема 5. Практичні навички за розділом: Введення. Морфологія ушкодження і загибель клітин та тканин.	2		2	
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	14	4	10	
Змістовий модуль 2.				
Розлади крово-та лімфообігу. Порушення гемостазу. Запалення.				
Тема 6. Гострі системні розлади кровообігу (гостра коронарна недостатність, шок) та системні розлади кровообігу при хронічній серцевій недостатності та їх наслідки. Регіональні розлади кровообігу (гіперемія, ішемія, плазморагія, кровотеча та крововилив). Порушення утворення й обігу лімфи.	4	2	2	
Тема 7. Порушення гемостазу: геморагічний синдром, тромбоз, ДВЗ-синдром. Емболія. Тромбоемболія легеневої артерії, танатогенез. Порушення іонно-осмотичного і водного балансу.	6		2	4
Тема 8. Запалення: причини, морфогенез. Патоморфологія ексудативного запалення	4	2	2	
Тема 9. Проліферативне (продуктивне) запалення: з утворенням загострених кондиллом, навколо тварин-паразитів, проміжне продуктивне запалення, гранульоматозне запалення. Специфічне проліферативне запалення.	2		2	
Тема 10. Практичні навички за розділом: Порушення крово- та лімфообігу. Запалення.	2		2	
<i>Разом за змістовим модулем 2</i>	18	4	10	4
Змістовий модуль 3. Патологія імунної системи. Регенерація. Компенсаторно-				

приспосувальні процеси. Пухлини.				
Тема 11. Молекулярно-патоморфологічні основи імунної відповіді. Імунна система у пренатальний і постнатальний період. Патологія імунних процесів: амілоїдоз, реакції гіперчутливості, реакція відторгнення трансплантату. Імунна недостатність. Аутоімунні хвороби.	4		2	
Тема 12. Регенерація. Структурні основи фізіологічної адаптації органів і клітин. Морфологія процесів акомодатії клітин. Компенсаторно-приспосувальні процеси.	4		2	
Тема 13. Онкогенез. Анатоомо-мікроскопічні особливості та види росту доброякісних і злоякісних пухлин. Морфологічна характеристика основних етапів розвитку злоякісних пухлин. Клініко-морфологічна номенклатура пухлин. Пухлини з епітелію: доброякісні органонеспецифічні епітеліальні пухлини, рак (особливості розвитку, метастазування, гістологічні форми).	8	2	4	4
Тема 14. Доброякісні та злоякісні неепітеліальні (мезенхімні) пухлини. Саркома: особливості розвитку й метастазування. Пухлини фібробластичного, міофібробластичного та фіброгістіоцитарного генезу. Пухлини з жирової та м'язової тканини, пухлини з судин.	2		2	
Тема 15. Номенклатура та морфологічні особливості пухлин, що походять із меланінутворюючої тканини.	2		2	
Тема 16. Номенклатура і морфологічні особливості пухлин нервової системи.			2	
Тема 17. Анемії. Тромбоцитопатії.	2		2	
Тема 18. Пухлини гемопоетичної та лімфопроліферативної тканини	4		2	
Тема 19. Практичні навички за розділом : Імунопатологічні процеси. Регенерація, процеси адаптації та компенсації. Пухлини. Хвороби системи крові.	6		2	4
<i>Разом за змістовим модулем 3</i>	32	2	20	8
Змістовий модуль 4. Хвороби серцево-судинної системи. Хвороби нервової системи.				
Тема 20. Атеросклероз та артеріосклероз. Ішемічна хвороба серця.	4	2	2	
Тема 21. Гіпертензія та артеріолосклероз. Гіпертонічна хвороба та симптоматичні артеріальні гіпертензії.	2		2	
Тема 22. Церебро-васкулярна хвороба. Хвороба Альцгеймера. Розсіяний склероз. Боковий аміотрофічний склероз. Постреанімаційна енцефалопатія. Хвороби периферійної нервової системи.	6		2	4
Тема 23. Системні захворювання сполучної тканини з аутоімунізацією: ревматизм,	8		4	4

системний червоний вовчак, ревматоїдний артрит системна склеродермія, дерматоміозит, хвороба Бехтерева. Хвороби ендокарда та міокарда. Кардіоміопатії, ендокардит Леффлера, ідіопатичний міокардит, набуті вади серця. Системні васкуліти.				
Тема. 24. Практичні навички за розділом Хвороби серцево-судинної системи. Хвороби нервової системи.	2		2	8
<i>Разом за змістовим модулем 4</i>	22	2	12	16
Змістовий модуль 5. Хвороби органів дихання. Хвороби органів травлення. Хвороби ендокринної системи. Хвороби сечо-статевої системи. Хвороби кістково-м'язової системи. Хвороби вагітності та післяпологового періоду. Хвороби пре- та перинатального періоду. Патоморфологія гіпо- та авітамінозів. Хвороби, що викликані діяльністю людини та впливом зовнішнього середовища				
Тема 25. Захворювання органів дихання.	2		2	
Тема 26. Хвороби стравоходу, шлунка та кишок.	4	2	2	
Тема 27. Хвороби печінки, жовчовивідної системи та підшлункової залози.	2		2	
Тема 28. Хвороби нирок.	2		2	
Тема 29. Гіпоталамо-гіпофізарні порушення. Патологія надниркових залоз. Патологія щитоподібної залози. Патологія ендокринного апарату підшлункової залози.	2		2	
Тема 30. Патологія жіночої та чоловічої статевої системи. Захворювання молочної залози.			4	4
Тема 31. Патологія вагітності, післяпологового періоду і плаценти.			2	4
Тема 32. Практичні навички за розділом: Хвороби органів дихання. Хвороби органів травлення. Хвороби ендокринної системи. Хвороби сечо-статевої системи. Хвороби кістково-м'язової системи. Хвороби вагітності та післяпологового періоду. Хвороби пре- та перинатального періоду. Патоморфологія гіпо- та авітамінозів. Хвороби, що викликані діяльністю людини та впливом зовнішнього середовища.	18		2	
<i>Разом за змістовим модулем 5.</i>	30	2	18	8
Змістовий модуль 6. Стоматологічна патологія.				
Тема 33. Захворювання твердих тканин зуба (карієс, некаріозні ураження), пульпіт, періодонтит, періостит, остеомієліт щелепних кісток.	8	2	2	4
Тема 34. Хвороби пародонту, запальні захворювання губ, язика, ясен, слизової оболонки рота. Вади розвитку обличчя, шиї та органів ротової порожнини.	6		2	4
Тема 35. Захворювання слинних залоз - клініко-морфологічні особливості слинних залоз запальні захворювання, аутоімунні захворювання, слинокам'яна хвороба, пухлини та	2		2	

пухлиноподібні захворювання слинних залоз.				
Тема 36. Пухлини та пухлиноподібні процеси органів порожнини роту та щелепних кісток: одонтогенні та неодонтогенні пухлини, папілома, рак органів порожнини роту, передракові зміни (лейкоплакія), неепітеліальні пухлини, пухлини щелепних кісток (остеобластокластома, остеома, остеосаркома, фіброзна дисплазія, херувізм), щелепні кісти (фолікулярна кіста, кератокіста, кіста прорізування).	8	2	4	4
Тема 37. Практичні навички за розділом: Захворювання твердих тканин зуба. Хвороби пародонту, запальні захворювання губ, язика, ясен, слизової оболонки рота. Вади розвитку обличчя, шиї та органів ротової порожнини. Захворювання слинних залоз - клініко-морфологічні особливості слинних залоз запальні захворювання, аутоімунні захворювання, слинокам'яна хвороба, пухлини та пухлиноподібні захворювання слинних залоз. Пухлини та пухлиноподібні процеси органів порожнини роту та щелепних кісток.	6		2	4
<i>Разом за змістовим модулем б.</i>	30	4	12	16
Змістовий модуль 7. Патоморфологія інфекційних захворювань.				
Тема 38. Загальні поняття інфекційної патології людини. Класифікація інфекційних хвороб. Кишкові інфекційні хвороби. Карантинні інфекції.	8		2	4
Тема 39. Вірусні повітряно-краплинні інфекції. Коронавірусна хвороба. Рікетсіози. Пріонові інфекції. ВІЛ-інфекція та СНІД. Сказ.	2		2	
Тема 40. Інфекції дитячого віку.	6		4	4
Тема 41. Туберкульоз.	4		2	
Тема 42. Сепсис. Сифіліс.			2	
Тема 43. Практичні навички за розділом Патоморфологія інфекційних захворювань.	2		2	
Тема 43. Тестовий контроль знань. Огляд і опис мікро-та макропрепаратів. Підготовка до іспиту.	12		6	30
<i>Разом за змістовим модулем б.</i>	34		20	38
Усього годин	210	18	102	90

5. Теми лекційних / семінарських / практичних / лабораторних занять

5.1. Теми лекційних занять

№ з.п.	ТЕМА	Кількість годин
1.	Вступ в патоморфологію. Предмет і завдання патоморфології. Основні етапи розвитку патологічної анатомії. Методи патологоанатомічної діагностики. Клітинні дистрофії: галіново-краплинна, гідропічна, рогова,	2,0

	жирова. Патоморфологія накопичення складних білків (гіаліноз) та ліпідів. Патоморфологія кумуляції продуктів порушеного метаболізму. Розлади обміну заліза й метаболізму гемоглобіногенних пігментів. Патоморфологічні прояви порушення утворення меланіну, обміну нуклеопротейдів та міді. Звапніння (кальциноз) тканин. Утворення каменів.	
2.	Некроз-визначення, терміни і фази розвитку, наслідки. Клініко-морфологічні форми некрозу. Патологічна анатомія поліорганної недостатності. Основи танатології. Смерть, механізми, ознаки. Біологічні, медичні, соціальні аспекти внаслідок хронічного невиліковного захворювання. Поняття танатогенезу. Структурні механізми припинення діяльності життєво важливих органів при природному перебігу хвороби. Найближчі наслідки припинення роботи серця, легень, головного мозку, нирок, печінки.	2,0
3.	Гострі системні розлади кровообігу (гостра коронарна недостатність, шок) та системні розлади кровообігу при хронічній серцевій недостатності та їх наслідки. Регіонарні розлади кровообігу (гіперемія, ішемія, плазморагія, кровотеча та крововилив). Порушення утворення й обігу лімфи. Тромбоз. Емболія.	2,0
4.	Запалення: причини, морфогенез. Патоморфологія ексудативного запалення. Проліферативне (продуктивне) запалення: з утворенням загострених кондиллом, навколо тварин-паразитів, інтерстиційне Продуктивне запалення, гранульоматозне запалення. Специфічне проліферативне запалення.	2,0
5.	Онкогенез. Анатоомо-мікроскопічні особливості та види росту доброякісних і злоякісних пухлин. Морфологічна характеристика основних етапів розвитку злоякісних пухлин. Доброякісні та злоякісні неепітеліальні (мезенхімні) пухлини. Саркома: особливості розвитку й метастазування. Пухлини фібробластичного, міофібробластичного та фіброгістіоцитарного генезу. Пухлини з жирової та м'язової тканини, пухлини з судин. Клініко-морфологічна номенклатура пухлин. Пухлини з епітелію: доброякісні епітеліальні пухлини, рак (особливості розвитку й метастазування, основні гістологічні форми). Меланоцитарні пухлини.	2,0
6.	Атеросклероз та артеріосклероз. Ішемічна хвороба серця. Гіпертензія та артеріолосклероз. Гіпертонічна хвороба та симптоматичні артеріальні гіпертензії.	2,0
7.	Хвороби органів травної системи (гастрити, виразкова хвороба, рак шлунка, гепатити, гепатози, цироз печінки).	2,0
8.	Захворювання твердих тканин зуба (карієс, некаріозні ураження), пульпіт, періодонтит, періостит, остеомієліт щелепних кісток..	2,0
9.	Пухлини та пухлиноподібні процеси органів порожнини роту та щелепних кісток: одонтогенні та неодонтогенні пухлини, папілома, рак органів порожнини роту, передракові зміни (лейкоплакія), неепітеліальні пухлини, пухлини щелепних кісток (остеобластокластома, остеома, остеосаркома, фіброзна дисплазія, херувізм), щелепні кістки (фолікулярна кіста, кератокіста, кіста прорізування).	2,0
	РАЗОМ	18

5.3. Теми практичних занять

№	Тема	Кількість годин
1.	Тема 1. Практичне заняття 1. Вступ до патоморфології. Предмет і завдання патоморфології. Методи патологоанатомічної діагностики. Основні етапи розвитку патоморфології. Морфологічні зміни клітин як відповідь на стресорне та токсичне пошкодження (паренхіматозні/клітинні дистрофії) Клітинні дистрофії: гіаліново-краплинна, гідропічна, жирова.	2,0
2.	Тема 2. Практичне заняття 2. Морфологічні зміни екстрацелюлярного матриксу (строми) як відповідь на пошкодження (стромально-судинні дистрофії). Патоморфологія накопичення складних білків (гіаліноз), жирів та вуглеводів. Виснаження організму.	2,0
3.	Тема 3. Практичне заняття 3. Патоморфологія кумуляції продуктів порушеного метаболізму. Розлади обміну заліза й метаболізму гемоглобіногенних пігментів, Патоморфологічні прояви порушення утворення меланіну, обміну нуклеопротейдів та міді. Звапніння (кальциноз) тканин. Утворення каменів.	2,0
4.	Тема 4. Практичне заняття 4. Некроз-визначення, терміни і фази розвитку, наслідки. Клініко-морфологічні форми некрозу. Патологічна анатомія поліорганної недостатності. Основи Танатологія. Смерть, механізми, ознаки. Біологічні, медичні, соціальні аспекти внаслідок хронічного невиліковного захворювання. Поняття танатогенеза. Структурні механізми припинення діяльності життєво важливих органів при природному перебігу хвороби. Ускладнення припинення роботи серця, легенів, головного мозку, нирок, печінки.	2,0
5.	Тема 5. Практичне заняття 5. Практичні навички : розділ Порушення крово- та лімфообігу. Запалення.	2,0
6.	Тема 6. Практичне заняття 6. Гострі системні розлади кровообігу (гостра коронарна недостатність, шок) та системні розлади кровообігу при хронічній серцевій недостатності та їх наслідки. Регіональні розлади кровообігу (гіперемія, ішемія, плазморагія, кровотеча та крововилив). Порушення утворення й обігу лімфи.	2,0
7.	Тема 7. Практичне заняття 7. Порушення гемостазу: геморагічний синдром, тромбоз, ДВЗ-синдром. Емболія. Тромбоемболія легеневої артерії, танатогенез.	2,0
8.	Тема 8. Практичне заняття 8. Запалення: причини, морфогенез. Патоморфологія ексудативного запалення	2,0
9.	Тема 9. Практичне заняття 9. Проліферативне (продуктивне) запалення: з утворенням загострених кондилом, навколо тварин-паразитів, проміжне продуктивне запалення, гранульоматозне запалення. Специфічне проліферативне запалення.	2,0
10.	Тема 10. Практичне заняття 10. Практичні навички : розділ Порушення крово- та лімфообігу. Запалення.	2,0
11.	Тема 11. Практичне заняття 11. Молекулярно-патоморфологічні основи імунної відповіді. Імунна система у пренатальний і постнатальний період. Патологія імунних процесів: амілоїдоз, реакції гіперчутливості, реакція відторгнення трансплантату. Імунна недостатність. Аутоімунні хвороби.	2,0
12.	Тема 12. Практичне заняття 12. Регенерація. Структурні основи фізіологічної адаптації органів і клітин. Морфологія процесів акомодатії клітин. Компенсаторно-приспосувальні	2,0

	процеси.	
13.	Тема 13. Практичне заняття 13-14. Онкогенез. Анатоомо-мікроскопічні особливості та види росту доброякісних і злоякісних пухлин. Морфологічна характеристика основних етапів розвитку злоякісних пухлин. Клініко-морфологічна номенклатура пухлин. Пухлини з епітелію: доброякісні органонеспецифічні епітеліальні пухлини, рак (особливості розвитку, метастазування, гістологічні форми).	4,0
14.	Тема 14. Практичне заняття 15. Доброякісні та злоякісні неепітеліальні (мезенхімні) пухлини. Саркома: особливості розвитку й метастазування. Пухлини фібробластичного, міофібробластичного та фіброгістіоцитарного генезу. Пухлини з жирової та м'язової тканини, пухлини з судин.	2,0
15.	Тема 15. Практичне заняття 16. Номенклатура та морфологічні особливості пухлин, що походять із меланінутворюючої тканини.	2,0
16.	Тема 16. Практичне заняття 17. Номенклатура і морфологічні особливості пухлин нервової системи.	2,0
17.	Тема 17. Практичне заняття 18. Анемії. Тромбоцитопатії.	2,0
18.	Тема 18. Практичне заняття 19. Пухлини гемопоетичної та лімфопроліферативної тканини	2,0
19.	Тема 19. Практичне заняття 20. Практичні навички : розділи Імунопатологічні процеси. Регенерація, процеси адаптації та компенсації. Пухлини.	2,0
20.	Тема 20. Практичне заняття 21. Атеросклероз та артеріосклероз. Ішемічна хвороба серця.	2,0
21.	Тема 21. Практичне заняття 22. Гіпертензія та артеріолосклероз. Гіпертонічна хвороба та симптоматичні артеріальні гіпертензії.	2,0
22.	Тема 22. Практичне заняття 23. Церебро-васкулярна хвороба. Хвороба Альцгеймера. Розсіяний склероз. Боковий аміотрофічний склероз. Постреанімаційна енцефалопатія. Хвороби периферійної нервової системи.	2,0
23.	Тема 23. Практичне заняття 24-25. Системні захворювання сполучної тканини з аутоімунізацією: ревматизм, системний червоний вовчак, ревматоїдний артрит системна склеродермія, дерматоміозит, хвороба Бехтерева. Хвороби ендокарда та міокарда: кардіоміопатії, ендокардити, міокардити, набуті вади серця.	4,0
24.	Тема 24. Практичне заняття 26. Практичні навички : розділ Хвороби системи крові та серцево-судинної системи.	2,0
25.	Тема 25. Практичне заняття 27. Захворювання органів дихання.	2,0
26.	Тема 26. Практичне заняття 28. Хвороби стравоходу, шлунка та кишок.	2,0
27.	Тема 27. Практичне заняття 29. Хвороби печінки, жовчовивідної системи та підшлункової залози.	2,0
28.	Тема 28. Практичне заняття 30. Хвороби нирок.	2,0
29.	Тема 29. Практичне заняття 31. Гіпоталамо-гіпофізарні порушення. Патологія надниркових залоз. Патологія щитоподібної залози. Патологія ендокринного апарату підшлункової залози.	2,0

30.	Тема 30. Практичне заняття 32-33. Хвороби жіночої та чоловічої статеві системи. Захворювання молочної залози.	4,0
31.	Тема 31. Практичне заняття 34. Патологія вагітності, післяпологового періоду і плаценти.	2,0
32.	Тема 32. Практичне заняття 35. Практичні навички : розділи Хвороби органів дихання. Хвороби органів травлення. Хвороби сечо-статеві системи. Хвороби ендокринної системи. Хвороби кістково-м'язової системи. Хвороби вагітності та післяпологового періоду. Хвороби пре- та перинатального періоду. Патоморфологія гіпо- та авітамінозів. Хвороби, що викликані діяльністю людини та впливом зовнішнього середовища.	2,0
33.	Тема 33. Практичне заняття 36. Захворювання твердих тканин зуба (карієс, некаріозні ураження), пульпіт, періодонтит, періостит, остеомієліт щелепних кісток.	2,0
34.	Тема 34. Практичне заняття 37. Хвороби пародонту, запальні захворювання губ, язика, ясен, слизової оболонки рота. Вади розвитку обличчя, шиї та органів ротової порожнини.	2,0
35.	Тема 35. Практичне заняття 38. Захворювання слинних залоз - клініко-морфологічні особливості слинних залоз запальні захворювання, аутоімунні захворювання, слинокам'яна хвороба, пухлини та пухлиноподібні захворювання слинних залоз.	2,0
36.	Тема 36. Практичне заняття 39-40. Пухлини та пухлиноподібні процеси органів порожнини рота та щелепних кісток: одонтогенні та неодонтогенні пухлини, папілома, рак органів порожнини рота, передракові зміни (лейкоплакія), неепітеліальні пухлини, пухлини щелепних кісток (остеобластокластома, остеома, остеосаркома, фіброзна дисплазія, херувізм), щелепні кісти (фолікулярна кіста, кератокіста, кіста прорізування).	4,0
37.	Тема 37. Практичне заняття 41. Практичні навички : розділи Захворювання твердих тканин зуба. Хвороби пародонту, запальні захворювання губ, язика, ясен, слизової оболонки рота. Вади розвитку обличчя, шиї та органів ротової порожнини. Захворювання слинних залоз - клініко-морфологічні особливості слинних залоз запальні захворювання, аутоімунні захворювання, слинокам'яна хвороба, пухлини та пухлиноподібні захворювання слинних залоз. Пухлини та пухлиноподібні процеси органів порожнини рота та щелепних кісток.	2,0
38.	Тема 38. Практичне заняття 42. Загальні поняття інфекційної патології людини. Класифікація інфекційних хвороб. Кишкові інфекційні хвороби.	2,0
39.	Тема 39. Практичне заняття 43. Вірусні повітряно-краплинні інфекції. Коронавірусна хвороба. ВІЛ-інфекція та СНІД. Сказ.	2,0
40.	Тема 40. Практичне заняття 44-45. Інфекції дитячого віку.	4,0
41.	Тема 41. Практичне заняття 46. Туберкульоз.	2,0
42.	Тема 42. Практичне заняття 47. Сепсис. Сифіліс.	2,0
43.	Тема 43. Практичне заняття 48. Практичні навички : розділ Патоморфологія інфекційних захворювань.	2,0
44.	Тема 44. Практичне заняття 49-51.	6,0

	Тестовий контроль знань. Огляд і опис мікро-та макропрепаратів. Підготовка до іспиту.	
	Всього	102

6. Самостійна робота

№	ТЕМА	Кількість годин
1.	Тема 1. Порушення іонно-осмотичного та водного балансу, кислотно-основного стану. Підготовка до практичного заняття 7.	4
2.	Тема 2. Особливості пухлин дитячого віку. Ембріональні пухлини. Герміногенні пухлини. Тератоми та тератобластоми. Пухлини «дорослого типу». Підготовка до практичного заняття 13-14.	4
3.	Тема 3. Органоспецифічні пухлини з епітелію. Підготовка до практичного заняття 20.	4
4.	Тема 4. Церебро-васкулярні хвороби. Постреанімаційна енцефалопатія та синдром смерті мозку. Нейродегенеративні (нейродистрофічні) (хвороба Альцгеймера) та демієлінізуючі захворювання (розсіяний склероз). Неврити (нейропатії). Підготовка до практичного заняття 23.	4
5.	Тема 5. Системні васкуліти: вузликосий періартеріт, артеріт Такаюса, скроневий (гігантоклітинний) артеріт, гранульоматоз Вегенера, облітераційний тромбангіт, хвороба Кавасаки, Пурпура Шенляйн-Геноха, хвороба і синдром Рейно. Синдром Шегрена. Підготовка до практичного заняття 24-25.	4
6.	Тема 6. Захворювання кістково-м'язової системи. Паратиреоїдна остеодистрофія, остеопетроз, хвороба Педжета, фіброзна дисплазія, остеомієліт, хвороби суглобів, м'язові дистрофії, міастенія. Кісткоутворювальні та хрящоутворювальні пухлини. Підготовка до практичного заняття 26.	4
7.	Тема 7. Патологія зміни хвороб, пов'язаних з харчуванням. Променева хвороба, лікарняна хвороба. Професійні хвороби. Підготовка до практичного заняття 26.	4
8.	Тема 8. Хвороби жіночої та чоловічої статеві системи. Патологія вагітності, післяпологового періоду і плаценти. Захворювання молочної залози. Підготовка до практичного заняття 32-33.	4
9.	Тема 9. Пре- та перінатальна патологія Підготовка до практичного заняття 34.	4
10.	Тема 10. Клініко-морфологічні особливості органів зубощелепної системи та ротової порожнини. Підготовка до практичного заняття 36.	4
11.	Тема 11. Стоматологічні прояви інших захворювань. Підготовка до практичного заняття 37.	4
12.	Тема 12. Передпухлинні зміни та пухлини губ, язика, м'яких тканин ротової порожнини. Підготовка до практичного заняття 38.	4
13.	Тема 13. Вади розвитку обличчя, шиї та органів ротової порожнини. Підготовка до практичного заняття 39-40.	4

14.	Тема 14. Хвороби, збудниками яких є найпростіші та гельмінти. Підготовка до практичного заняття 35.	4
15.	Тема 15. Інфекції дитячого віку. Підготовка до практичного заняття 37.	4
16.	Тема 16. Підготовка до іспиту. Підготовка до практичного заняття 40.	30
	РАЗОМ СРС з дисципліни	90

7. ФОРМИ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Лекції: розповідь, пояснення, бесіда.

Практичні заняття: бесіда, відпрацювання навичок мікроскопічної та макроскопічної діагностики патологічних процесів в органах і тканинах, проведення диференційної діагностики з використанням основних методів патоморфологічних досліджень, удосконалення навичок інтерпретувати патологію клітини та обґрунтовувати клініко-морфологічні характеристики загальнопатологічних процесів, що обумовлюють прояви хвороб, удосконалення навичок визначати наслідки різноманітних патологічних станів.

Самостійна робота: самостійна робота з рекомендованою основною та додатковою літературою, з електронними інформаційними ресурсами, самостійна робота з банком тестових завдань Крок-1, самостійна робота з альбомом, підготовка до іспиту. Здобувачам вищої освіти рекомендується вести альбоми, в яких вони описують на кожному занятті макроскопічні та мікроскопічні зміни органів, тканин і клітин при тих чи інших патологічних процесах та замальовують окремі мікропрепарати, відповідають та записують відповіді на тести з бази ліцензійного іспиту КРОК.

8. ФОРМИ КОНТРОЛЮ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Поточний контроль: усне опитування, тестування, оцінювання виконання практичних навичок, оцінювання активності на занятті. Засоби діагностики рівня підготовки здобувачів вищої освіти: розв'язування тестових завдань з бази ліцензійного іспиту КРОК; структурований за процедурою контроль практичних навичок та умінь (оцінка знань та вмінь аналізувати та трактувати макро- та мікроскопічні зміни клітин, тканин, органів і систем при тих чи інших патологічних процесах); співбесіда.

Підсумковий контроль: іспит.

Оцінювання поточної навчальної діяльності на практичному занятті

При оцінюванні засвоєння кожної теми здобувачу вищої освіти виставляються оцінки за 4-ри бальною (традиційною) шкалою («2», «3», «4», «5»).

1. Оцінювання теоретичних знань з теми заняття:

- методи: опитування, вирішення тестів
- максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.

2. Оцінка практичних навичок з теми заняття:

- методи: оцінювання правильності виконання практичних навичок
- максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.

Оцінка за одне практичне заняття є середньоарифметичною за всіма складовими і може мати лише цілу величину (5, 4, 3, 2), яка округлюється за методом статистики.

Критерії поточного оцінювання на практичному занятті:

Оцінка	Критерії оцінювання
«5»	Здобувач знає програму в повному обсязі, ілюструючи відповіді різноманітними

	прикладами; дає вичерпно точні та ясні відповіді без будь-яких навідних питань; викладає матеріал без помилок і неточностей; виконує практичні завдання різного ступеню складності (тести, вміє діагностувати патологічні процеси в органах і тканинах за алгоритмом).
«4»	Здобувач знає всю програму і добре розуміє її, відповіді на питання викладає правильно, послідовно та систематично, але вони не є вичерпними, хоча на додаткові питання здобувач освіти відповідає без помилок; виконує практичні завдання, відчуючи складнощі лише у найважчих випадках (орієнтується в межах вищезазначених питань та вміє діагностувати патологічні процеси в органах і тканинах за алгоритмом);
«3»	Ставиться здобувачеві на основі його знань всього об'єму програми з предмету та задовільному рівні розуміння його. Здобувач спроможний вирішувати спрощені завдання за допомогою навідних питань; виконує практичні навички, відчуючи складнощі у простих випадках; не спроможний самостійно систематично викласти відповідь, але на прямо поставлені запитання відповідає правильно (має поверхневе уявлення про патологічні стани та не вміє діагностувати патологічні процеси в органах і тканинах за алгоритмом).
«2»	Здобувач не володіє матеріалом, не знає ні одного з вищезазначених питань, або знає менш ніж на 50% питань та не вміє діагностувати патологічні процеси в органах і тканинах за алгоритмом.

До підсумкового контролю у формі іспиту допускаються лише ті здобувачі, які виконали вимоги навчальної програми з дисципліни, не мають академічної заборгованості, їх середній бал за поточну навчальну діяльність з дисципліни становить не менше 3,00.

Оцінювання самостійної роботи здобувача вищої освіти. Самостійна робота здобувача вищої освіти, яка передбачена темою заняття поряд із аудиторною роботою, оцінюється під час поточного контролю теми на відповідному занятті. Засвоєння тем, які виносяться лише на самостійну роботу, перевіряється під час підсумкового контролю.

Критерії оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти під час підсумкового контролю

Оцінка	Критерії оцінювання
«5»	Здобувач знає програму в повному обсязі, ілюструючи відповіді різноманітними прикладами; дає вичерпно точні та ясні відповіді без будь-яких навідних питань; викладає матеріал без помилок і неточностей; виконує практичні завдання різного ступеню складності (тести, вміє діагностувати патологічні процеси в органах і тканинах за алгоритмом).
«4»	Здобувач знає всю програму і добре розуміє її, відповіді на питання викладає правильно, послідовно та систематично, але вони не є вичерпними, хоча на додаткові питання здобувач освіти відповідає без помилок; виконує практичні завдання, відчуючи складнощі лише у найважчих випадках (орієнтується в межах вищезазначених питань та вміє діагностувати патологічні процеси в органах і тканинах за алгоритмом);
«3»	Ставиться здобувачеві на основі його знань всього об'єму програми з предмету та задовільному рівні розуміння його. Здобувач спроможний вирішувати спрощені завдання за допомогою навідних питань; виконує практичні навички, відчуючи складнощі у простих випадках; не спроможний самостійно систематично викласти відповідь, але на прямо поставлені запитання відповідає правильно (має поверхневе уявлення про патологічні стани та не вміє діагностувати патологічні процеси в

	органах і тканинах за алгоритмом).
«2»	Здобувач не володіє матеріалом, не знає ні одного з вищезазначених питань, або знає менш ніж на 50% питань та не вміє діагностувати патологічні процеси в органах і тканинах за алгоритмом.

9. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Отриманий середній бал за навчальну дисципліну для здобувачів, які успішно опанували робочу програму навчальної дисципліни, конвертується з традиційної чотирибальної шкали у бали за 200-бальною шкалою, як наведено у таблиці:

Таблиця конвертації традиційної оцінки у багатобальну шкалу

Національна оцінка за дисципліну	Сума балів за дисципліну
Відмінно («5»)	185 – 200
Добре («4»)	151 – 184
Задовільно («3»)	120 – 150
Незадовільно («2»)	Нижче 120

Бали з навчальної дисципліни для здобувачів, які успішно виконали програму, конвертуються у традиційну чотирибальну шкалу за абсолютними критеріями, які наведено у таблиці:

Конвертація традиційної оцінки з дисципліни та суми балів за шкалою ECTS

Оцінка за шкалою ECTS	Статистичний показник
A	Найкращі 10% здобувачів
B	Наступні 25% здобувачів
C	Наступні 30% здобувачів
D	Наступні 25% здобувачів
E	Наступні 10% здобувачів

10. Методичне забезпечення

- Робоча програма навчальної дисципліни
- Тематичні плани лекцій, практичних занять, СРС;
- Силабус навчальної дисципліни
- Підручники:
  1. Патоморфологія : нац. підруч. / В.Д. Марковський, В.О. Туманський, І.В. Сорокіна [та ін.]; за ред. В.Д. Марковського, В.О. Туманського. – К.: ВСВ «Медицина», 2015. – 936с.
- Мультимедійні презентації
- Відео презентації лекцій.
- Методичні розробки практичних занять, СРС та лекцій
- Електронний банк тестових завдань за підрозділами з дисципліни (база тестів з патоморфології для підготовки складання ліцензійного іспиту КРОК-1, теоретичні питання);
- Учбові таблиці (1200), стенди;
- Музей з колекцією мікро- та макропрепаратів (1000 та 500 шт. відповідно).
- Мікроскопи студентські.
- Мікроскопи професійні з відеокамерами.
- Ноутбук.

- Мультимедійний проектор.

11. Питання для підготовки до підсумкового контролю

1. Патологічна анатомія як наука, галузь практичної медицини і учбовий предмет. Зміст, задачі, об'єкти та методи патоморфологічних досліджень. Рівні дослідження структурних основ хвороб.
2. Основні етапи розвитку патоморфології. Внесок вітчизняних вчених в розвиток світової патоморфології.
3. Поняття про ультраструктуру патологію клітини.
4. Морфогенез та морфологія внутрішньоклітинного та позаклітинного накопичення білків, вуглеводів та ліпідів.
5. Морфогенез та морфологія патологічного накопичення ендогенних і екзогенних пігментів.
6. Морфогенез та морфологія порушень мінерального обміну.
7. Пошкодження і загибель клітин та тканин. Некроз і апоптоз – морфологічні прояви.
8. Структурні механізми та клініко-патологоанатомічна характеристика основних періодів танатогенезу. Смерть: визначення, ознаки і термін розвитку. Постреанімаційний період: визначення, патологоанатомічні особливості пошкодження життєво-важливих органів і відновлення їх функцій.
9. Морфологія порушень іонно-осмотичного і водного балансу.
10. Морфологія та наслідки порушень при різних видах гіперемій.
11. Морфогенез та патоморфологія ішемії. Морфогенез та патоморфологія інфаркта.
12. Визначення та морфогенез видів кровотечі, крововиливу.
13. Морфогенез, патоморфологія, наслідки стазу.
14. Патоморфологія, наслідки плазморагії.
15. Патоморфологія, види, наслідки емболії.
16. Морфогенез, патоморфологія, наслідки шока.
17. Патоморфологія, наслідки порушень лімфообігу.
18. Морфогенез, патоморфологія, наслідки тромбозу, ДВЗ-синдрому.
19. Визначення ексудативного запалення. Види, морфологічна характеристика, клінічне значення ексудативного запалення.
20. Визначення проліферативного запалення. Морфологічні особливості, наслідки проліферативного запалення. Види, морфологічна характеристика гранульоматозного запалення. Види, морфологічна характеристика специфічного запалення.
21. Морфологічна характеристика різних видів гіперчутливості.
22. Визначення, класифікація і загальна морфологічна характеристика аутоімунних хвороб.
23. Визначення, загальна морфологічна характеристика первинної і вторинної імунної недостатності.

24. Принципи класифікації амілоїдозу. Системний амілоїдоз (первинний, вторинний): морфологічна характеристика. Локалізований і ендокринний амілоїдоз: морфологічна характеристика. Амілоїд старіння: морфологічна характеристика.
25. Визначення, види, морфологічна характеристика гіперплазії.
26. Визначення, види, морфологічна характеристика атрофії.
27. Визначення, види, морфологічна характеристика метаплазії.
28. Фазний характер перебігу процесів компенсації в патологічних умовах. Склероз.
29. Визначення, види, морфологічна характеристика гіпертрофії. Морфо-функціональні особливості гіпертрофії міокарду.
30. Патанатомія дисадаптації організму.
31. Клітинна та внутрішньоклітинна форми регенерації. Види регенерації: фізіологічна, репаративна, патологічна. Морфогенез регенераторного процесу.
32. Грануляційна тканина: морфологічна характеристика. Види загоювання ран.
33. Визначення пухлинного росту. Сучасні теорії канцерогенезу.
34. Визначення дисплазії, її види, роль дисплазії у канцерогенезі. Передпухлинні (передракові) стани і зміни, морфологія.
35. Особливості пухлинної клітини. Морфогенез та гістогенез пухлин. Види росту пухлин.
36. Морфологічні особливості доброякісних пухлин. Морфологічні особливості злоякісних пухлин.
37. Метастазування: види, закономірності, механізми. Системні неметастатичні впливи.
38. Загальна характеристика та номенклатура пухлин з тканин, що походять з мезенхіми. Морфологічні особливості доброякісних пухлин з тканин, що походять з мезенхіми. Морфологічні особливості злоякісних пухлин з тканин, що походять з мезенхіми. Шляхи метастазування саркоми.
39. Номенклатура пухлин нервової тканини. Морфологічні особливості пухлин центральної нервової системи. Особливості метастазування пухлин центральної нервової системи. Номенклатура та морфологічні особливості пухлин вегетативної нервової системи. Номенклатура та морфологічні особливості пухлин периферійної нервової системи.
40. Номенклатура пухлин, що походять із меланінутворюючої тканини. Невуси, їх різновиди. Морфологічні особливості меланоми, її морфологічні форми. Значення передпухлинних змін.
41. Номенклатура пухлин з епітелію. Морфологічні особливості пухлин з епітелію без специфічної локалізації: доброякісних (папіллома, аденома) та злоякісних (рак). Гістологічні варіанти раку. Особливості метастазування раку.

42. Особливості пухлинного росту у дітей у порівнянні з дорослими. Дизонтогенетичні пухлини: гамартоми та гамартобластоми – морфологічні прояви. Тератоми та тератобластоми – морфологічні прояви. Пухлини з камбіальних ембріональних тканин – морфологічні прояви.
43. Пухлини дитячого віку, що розвиваються по типу пухлин дорослих – морфологічні прояви.
44. Визначення, класифікація та морфологічна характеристика анемії.
45. Визначення, класифікація, морфологічна характеристика тромбоцитопеній та тромбоцитопатій. Класифікація, морфологічна характеристика коагулопатій.
46. Визначення, класифікація, загальна морфологічна характеристика лейкозів. Види, стадії перебігу, морфологічна характеристика гострого лейкоза. Види, стадії перебігу, морфологічна характеристика хронічного лейкоза.
47. Патогістологічні типи, морфологічна характеристика хвороби Ходжкина, причини смерті. Загальна характеристика, класифікація, морфологічні прояви та прогноз неходжкинських лімфом.
48. Морфогенез макроскопічних змін при атеросклерозі. Морфогенез мікроскопічних змін при атеросклерозі.
49. Клініко-морфологічні форми атеросклерозу, органні ураження при атеросклерозі.
50. Морфологія гострого, рецидивуючого та повторного інфаркту міокарда. Наслідки, ускладнення, причини смерті при інфаркті міокарда.
51. Морфологічна характеристика, ускладнення, причини смерті при хронічній ішемічній хворобі серця.
52. Морфологічні зміни в судинах, серці, зміни в органах при гіпертонічній хворобі.
53. Загальна характеристика системних хвороб сполучної тканини: порушення імунного гомеостазу і системна прогресуюча дезорганізація сполучної тканини при ревматичних хворобах. Класифікація, морфогенез, морфологічна характеристика ревматизма. Ендокардит, міокардит, перикардит і панкардит: класифікація, морфологічна характеристика, ускладнення.
54. Загальна характеристика, класифікація, фонові захворювання і фактори ризику церебро-васкулярної хвороби. Інфаркт (ішемічний інсульт) головного мозку: морфологічна характеристика. Морфологічна характеристика, наслідки геморагічного інсульту.
55. Морфологічна характеристика гострих бронхітів.
56. Сучасна класифікація пневмоній. Морфологічна характеристика та ускладнення гострої осередкової пневмонії.
57. Морфологічна характеристика та ускладнення лobarної пневмонії.

58. Визначення а класифікація хронічних неспецифічних захворювань органів дихання. Морфологічна характеристика та ускладнення хронічного бронхіту. Морфологічна характеристика хронічної обструктивної емфіземи. Морфологічна характеристика та ускладнення бронхоектатичної хвороби.
59. Морфологічна характеристика та ускладнення бронхіальної астми.
60. Морфологічна характеристика раку легень.
61. Хвороби стравоходу: морфологічна характеристика. Морфологічна характеристика хронічного гастрита.
62. Патоморфологія виразкової хвороби. Ускладнення виразкової хвороби.
63. Рак шлунка. Макроскопічні і гістологічні форми. Особливості метастазування.
64. Клініко-морфологічні форми апендицита. Ускладнення апендицита.
65. Пухлини кишки.
66. Морфологічна характеристика, прогноз жирового гепатоза. Визначення, морфологічна характеристика, прогноз токсичної дистрофії печінки.
67. Морфогенез, форми, морфологічна характеристика гострого гепатита. Морфологічна характеристика хронічного гепатита, ступінь активності та хронізації.
68. Морфологічна характеристика найважливіших типів цирозу.
69. Рак печінки, морфологічна характеристика.
70. Патоморфологія жовчно-кам'яної хвороби. Патоморфологія гострого та хронічного холецистита.
71. Морфологічна характеристика, ускладнення гострого та хронічного панкреатита.
72. Морфологічна характеристика, ускладнення та причини смерті при хворобі Іценко-Кушинга.
73. Морфологічна характеристика, ускладнення акромегалії.
74. Морфологічна характеристика нецукрового діабету.
75. Морфологічна характеристика цукрового діабету. Ускладнення цукрового діабету: морфологічна характеристика діабетичної макро- та мікроангіопатії.
76. Хвороба Грейвса (дифузний токсичний зоб, Базедова хвороба): морфологічні особливості щитоподібної залози, вісцеральні прояви.
77. Гіпотиреозидизм. Кретинізм. Мікседема. Морфологічна характеристика. Визначення, патоморфологія тиреоїдита Хашимото.
78. Морфологічні особливості первинного та вторинного гіперпаратиреоза. Морфологічні зміни кісток при гіперпаратиреоїдній дистрофії.

79. Первинна хронічна недостатність коркової речовини надниркових залоз (хвороба Адисона): морфологічні прояви.
80. Морфологічна характеристика, наслідки запальних захворювань, передракових процесів шийки матки.
81. Морфологічні прояви запальних захворювань ендометрія та міометрія.
82. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки запальних захворювань молочних залоз. Морфологічна характеристика фіброзно-кістозних змін молочних залоз.
83. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки доброякісної нодулярної гіперплазії передміхурової залози. Морфологічна характеристика запальних захворювань яєчок.
84. Сучасна клініко-морфологічна класифікація хвороб нирок. Післяінфекційний гломерулонефрит: морфологічна характеристика, наслідки. Швидкопрогресуючий: морфологічна характеристика, наслідки. Хронічний гломерулонефрит: морфологічна характеристика, наслідки.
85. Морфологічна характеристика, прогноз некротичного нефрозу.
86. Морфологічна характеристика, прогноз гострого та хронічного пієлонефриту.
87. Морфогенез та морфологічна характеристика нефролітіазу, наслідки .
88. Хронічна ниркова недостатність. Нефросклероз. Патологічна анатомія.
89. Морфологічна характеристика, ускладнення хвороби Педжета. Морфологічна характеристика, ускладнення фіброзної дисплазії.
90. Класифікація, морфологічна діагностика, ускладнення і наслідки ектопічної вагітності.
91. Класифікація, морфологічна характеристика та прогноз трофобластичної хвороби.
92. Морфологічна характеристика, наслідки асфіксії.
93. Патологічна анатомія, наслідки, причини смерті від ушкоджень, що викликані електричним струмом. Патологічна анатомія, наслідки, причини смерті від хвороб, що пов'язані зі впливом іонізуючих випромінювань.
94. Патологічна анатомія карієсу. Клініко-морфологічні стадії карієсу.
95. Некаріозні пошкодження твердих тканин зуба.
96. Клініко-морфологічна характеристика патологічних станів пульпи і періапикальних тканин зуба.
97. Клініко-морфологічна характеристика реактивних змін пульпи.
98. Клініко-морфологічна характеристика гострого та хронічного пульпіту.
99. Періодонтит. Морфогенез та морфологічні прояви пародонтиту.
100. Патологічна анатомія гінгівіту. Морфологічні форми гінгівіту

101. Зубні відкладення.
102. Патологічна анатомія пародонтиту.
103. Пародонтоз, морфогенез та морфологічні прояви.
104. Ідіопатичний прогресуючий пародонтоліз.
105. Запальні хвороби щелеп. Морфогенетичні прояви. Ускладнення та наслідки.
106. Кісти щелепних кісток.
107. Хвороби слинних залоз. Сіалоаденіт. Слинокам'яна хвороба. Кісти залоз.
108. Хвороби губ, язика, м'яких тканин ротової порожнини. Хейліт. Глосит. Стomatит.
109. Пародонтоми.
110. Пухлиноподібні захворювання щелеп.
111. Неодонтогенні та одонтогенні пухлини щелепних кісток.
112. Пухлини та пухлиноподібні захворювання слинних залоз.
113. Пухлини та пухлиноподібні захворювання губ, язика, м'яких тканин ротової порожнини.
114. Загальна характеристика інфекційного процесу: вхідні ворота інфекції, первинний інфекційний комплекс, поширення і дисемінація, шляхи передачі збудників інфекційних хвороб.
115. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при бактеріальній дизентерії.
116. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при черевному тифі.
117. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при сальмонельозі.
118. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при респіраторних вірусних інфекціях.
119. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при висипному тифі.
120. Морфологічна характеристика, ускладнення інфекційних захворювань мозку (вірусний, кліщовий енцефаліт).
121. Морфологічна характеристика, ускладнення прионових уражень ЦНС.
122. Морфологічна характеристика, ускладнення, причини смерті при СНІДі.
123. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при корі.
Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при епідемічному паротиті.
124. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при дифтерії.
125. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при скарлатині.
126. Патологічна анатомія первинного туберкульозного комплексу. Морфологія прогресування первинного туберкульозу.
127. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при гематогенному туберкульозі з переважним ураженням легенів. Морфологічна характеристика, ускладнення,

наслідки, причини смерті при гематогенному туберкульозі з переважним ураженням внутрішніх органів та кісткової системи.

128. Морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки, причини смерті при вторинному туберкульозі.
129. Клініко-анатомічні форми сепсису: септицемія, септикопіємія, септичний (інфекційний) ендокардит.
130. Холера: клініко-морфологічні форми, ускладнення, причини смерті.
131. Патоморфологія уродженого сифіліса. Патоморфологія набутого сифіліса.

11.1 Перелік мікропрепаратів, діагностування в яких патологічних процесів є практичними навичками до складання іспиту

1. Гіаліноз судин
2. Шкіра при Аддісоновій хворобі
3. Гемосидероз легенів
4. Ішемічний інфаркт селезінки
5. Мускатна печінка
6. набряк легень
7. Фібринозний епікардіт
8. Флегмона м'язів, жирової тканини
9. Епітеліоїдноклітинна гранулема
10. Актиномікоз
11. Бура атрофія печінки
12. Грануляційна тканина
13. Скір
14. Кавернозна гемангіома нирки
15. Меланома
16. Інфаркт міокарду з організацією
17. Атеросклероз коронарних артерій
18. Системний червоний вовчак
19. Крупозна пневмонія
20. Емфізема легенів
21. Флегмонозно-виразковий апендицит
22. Цироз печінки

23. Екстракапілярний продуктивний гломерулонефрит
24. Грипозний енцефаліт
25. Міліарний туберкульоз легенів
26. Глибокий карієс
27. Прикоренева кіста
28. Аденома слинної залози
29. Остеобластокластома
30. Гігантоклітинний епуліс

11.2 Перелік макропрепаратів, діагностування в яких патологічних процесів є практичними навичками до складання іспиту

1. Жирова дистрофія печінки
2. Метастази меланоми в печінку
3. Камені нирки
4. Гангрена кінцівок
5. Інфаркт селезінки
6. Інфаркт міокарду
7. Кіста мозку
8. Фібринозний епікардіт
9. Амілоїдоз нирки
10. Гіпертрофія серця
11. Гідронефроз
12. Фіброміома матки
13. Папілома сечового міхура
14. Кавернозна гемангіома печінки
15. Селезінка при лімфогранулематозі
16. Атеросклероз аорти
17. Постінфарктний кардіосклероз
18. Крововилив в головний мозок
19. Ревматичний бородавчастий ендокардит
20. Первинно-зморщена нирка
21. Крупозна пневмонія (ст. сірого опечінкування)
22. Хронічна виразка шлунку
23. Фібринозний коліт при дизентерії
24. Колоїдний зуб

25. Гіпертрофія передміхурової залози
26. Гнійний лептоменінгіт
27. Нома
28. Дифтерія трахеї та бронхів
29. Кавернозний туберкульоз
30. Сифілітична дольчата печінка

12. Рекомендована література

Основна:

1. Атлас мікропрепаратів з патоморфології / І.І. Старченко, Б.М. Филенко, Н.В. Ройко та ін.; ВДНЗУ “УМСА”.- Полтава, 2018.-190с.
2. Доброякісні новоутворення кісток щелепно-лицевої ділянки у дітей / П.І. Ткаченко, І.І.Старенко, С.О. Білокінь [та ін.] – П.: “УМСА”, 2016. – 85с.
3. Загальна патоморфологія / І.І. Старченко, Н.В. Ройко, Б.М. Филенко [та ін.] – Полтава, 2016. – 136с.
4. Зербіно Д. Д. Патоморфологія та гістологія : атлас / Д. Д. Зербіно, М. М. Багрій, Я. Я. Боднар, В. А. Діброва. – Вінниця : Нова Книга, 2016. – 800с.
5. Методики морфологічних досліджень / М.М. Багрій, В.А. Діброва, О.Г. Пападинець, М.І. Гришук; за ред. М.М. Багрія, В.А. Діброви. – Вінниця: Нова Книга, 2016. – 328с.
6. Новоутворення щелепно-лицевої ділянки у дітей / П.І. Ткаченко, І.І. Старченко, С.О. Білокінь та ін. – Полтава: Тов. “АСМІ” – 2018. – 190с.
7. Основи патології за Роббінсом: у 2 томах. Том 1 / Віней Кумар, Абул К. Аббас, Джон К. Астер; переклад 10-го англ. видання. Видавництво: Всеукраїнське спеціалізоване видавництво “Медицина”. – Х П. – 2019. – 420с.
8. Основи патології за Роббінсом: у 2 томах. Том 2 / Віней Кумар, Абул К. Аббас, Джон К. Астер; переклад 10-го англ. видання. Київ. Видавництво: Всеукраїнське спеціалізоване видавництво “Медицина”. – 2020. – 523с.
9. Патоморфологія. Загальна патоморфологія: навчальний посібник / за ред. Я.Я. Бондара, В.Д. Волошина, А.М.Романюка. В.В.Гаргіна - Нова Книга, 2020. - 248 с.
10. Основи патології за Роббінсом: у 2 томах. Том 1 / Віней Кумар, Абул К. Аббас, Джон К. Астер; переклад 11-го англ. видання. Видавництво: Всеукраїнське спеціалізоване видавництво “Медицина”. – 2024. – 903с.
11. Патоморфологія основних захворювань серцево-судинної системи: навчальний посібник / І.І. Старченко, Б.М. Филенко, Н.В. Ройко. – Полтава: “УМСА”. – 2019. – 150с.
12. Патоморфологія захворювань [Електронне видання] : навч. посіб. для здобувачів вищої освіти спеціальностей І2 «Медицина», ІІ «Стоматологія» з підготовки до Єдиного державного кваліфікаційного іспиту / В. О. Ситнікова, Е. С. Бурячківський, М. В. Литвиненко [та ін.]. — Одеса : ОНМеду, 2025. — 276 с.
13. Патоморфологія (загальнопатологічні процеси) [Електронне видання] : навч. посіб. для здобувачів вищої освіти спеціальностей 222 «Медицина», 221 «Стоматологія» / В. О. Ситнікова, Е. С. Бурячківський, М. В. Литвиненко [та ін.]. — Одеса : ОНМеду, 2024. — 164 с.
14. Патоморфологія. Спеціальна патоморфологія. // Боднар Я. Я., Волошина В.Д, Романюка А.М., Гаргіна В.В. – м.Вінниця, ПП «Нова Книга», 2021. — 528 с.
15. Патологія. Інтенсивний курс. 5-те видання. // Олівія Маккінні, Ізабель Вудман та ін., «Медицина»,

2025. – 512 с.

16. Практикум з загальної патоморфології. Гичка С.Г., - Київ : Книга-плюс, 2021. – 176с.
17. Pathomorphology: textbook / I.V. Sorokina, V.D. Markovskiy, D.I. Halata et al. — 2nd edition, «Medicine», 2020. – 328 с.
18. Практикум з біопсійно-секційного курсу / І.І. Старченко, А.П. Гасюк, С.А. Проскурня [та ін.] – Полтава, 2016. – 160с.
19. Старченко І.І. Патоморфологія: збірник тестових завдань: навч. посіб. / І.І. Старченко, Н.В. Ройко, Б.М. Филенко, С.А. Проскурня; “УМСА”. – Полтава, 2020. – 239с.
20. Старченко І.І. Патоморфологія основних захворювань щелепно-лицевої ділянки : навч. посіб. / І.І. Старченко, Б.М. Филенко, В.В. Черняк ; “УМСА”. – Вінниця : Нова Книга, 2019. – 128с.
21. Старченко І.І. Спеціальна патоморфологія (базовий курс) для студентів медичних факультетів вищих медичних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації / І.І. Старченко, Н.В. Ройко, Б.М. Филенко. – Полтава, 2017. – 174с.
22. Essentials of pathology : textbook / Ya. Vodnar, A. Romanyuk, V. Voloshyn, V. Gargine - Kharkiv, "Planeta-Print" Ltd, 2020.- 219p.

Додаткова :

1. Патоморфологія : нац. підруч. / В.Д. Марковський, В.О. Туманський, І.В. Сорокіна [та ін.]; за ред. В.Д. Марковського, В.О. Туманського. – К.: ВСВ «Медицина», 2015. – 936с.
2. Основні стоматологічні захворювання : навчальний посібник : у 2 ч. Ч. 1. Карієс, пульпіт, періодонтит, періостит, остеомієліт / А. М. Романюк, Є. В. Кузенко, О. І. Кузенко та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2014. – 51 с.
3. Основні стоматологічні захворювання : навчальний посібник : у 2 ч. Ч. 2. Захворювання пародонта / А. М. Романюк, Є. В. Кузенко, О. І. Кузенко та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2014. – 52 с.
4. Kumar V. Robbins Basic Pathology / Kumar V., Abbas A.K., Aster J.C. – Canada: Elsevier Health Sciences, 2013. – 910 p.

13. Електронні інформаційні ресурси

1. <http://moz.gov.ua> – Міністерство охорони здоров'я України
2. www.ama-assn.org – Американська медична асоціація / American Medical Association
3. www.who.int – Всесвітня організація охорони здоров'я
4. www.dec.gov.ua/mtd/home/ - Державний експертний центр МОЗ України
5. <http://bma.org.uk> – Британська медична асоціація
6. www.gmc-uk.org - General Medical Council (GMC)
7. www.bundesaerztekammer.de – Німецька медична асоціація
8. <http://library.med.utah.edu/WebPath/webpath.html> - Патологічна лабораторія
9. <http://www.webpathology.com/> - Web Pathology

